

ДЪЛЪ I.

1. ИЗТОЧНИЯТЪ ВЪПРОСЪ.

ЕКАТЕРИНА — НАПОЛЕОНЪ — АЛЕКСАНДЪРЪ I. — КАЙНАРДЖА — КРИМЪ —
БЕРЛИНСКИЯТЪ ДОГОВОРЪ — ЕВРОПЕЙСКО И БАЛКАНСКО РАВНОВЕСИЕ —
ТОВА, КОЕТО НИЕ НЕ БЪХМЕ РАЗБРАЛИ.

Историческата мисия на Русия, цивилизаторската — на Австрия, политическата на Англия и Прусия, — всичко това само прикрива груби интереси и съперничества. Тѣ именно диктуваха съглашенията срещу Полша и Турция, улеснени отъ упадѣка на първата и отъ анархията въ втората. (Albert Sorel. La question d'orient au XVIII-e siècle deux. edit. Стр. 275.)

Източниятъ въпросъ не е докосвалъ само ония земи, които насъ непосредствено интересуватъ — Македония и Одринско. Той е обхващалъ територия много по-обширна и политически комбинации несравнено по-сложни. Може да се твърди, обаче, че източниятъ въпросъ се явява най-първо като задача, която засяга Балканитѣ.

Войнитѣ, които Русия започва за овладяването на Черното море, посочиха още преди столѣтия тѣхния естественъ завършекъ — завоюването на една частъ отъ Югоизточна Европа. Тия руски домогвания съ тѣхнитѣ многобройни лжкатушения възбуждаха желаня и въ други държави, които сжщо насочиха своето внимание къмъ други турски владѣния. Така постепенно се създаде една дълга редица отъ въпроси нагледъ самостоятелни — понеже засѣгаха отдѣлни области на Турция, но всички се сплитаха въ единъ единственъ въпросъ: какво ще стане тази разклатена изъ основи империя?

Освенъ това, стана ясно, че нито единъ въпросъ — който засѣгаше турската държава — не може да се разреши по отдѣлно; всѣки отъ тѣхъ издигаше по нѣколко нови. Източниятъ въпросъ се обръща на една паяджина отъ трудни задачи, всѣка жица отъ която поставяше въ движение цѣла сложна мрежа: спороветѣ около Египетъ, напр., се отразяватъ веднага върху рускитѣ планове около Черното и Бѣло морета; босненската анексия по-късно хвърля въ тревога земитѣ около Багдате и Персийския заливъ. Никжде не сж преживявани толкова критически моменти, толкова обрати и неочаквани изненади; отъ внезапни войни до най-чудновати политически компромиси. Войната е идвала обикновено, понеже Турция не е побързвала да задоволи даденъ претендентъ по сжщия начинъ, по който тя току що е задоволила неговия противникъ; мирътъ е настѣпвалъ понѣкога бърже, понеже Турция е решавала да подарява въ едно и сжщо време земи по различнитѣ си граници. Всичко това, впрочемъ, не е разрешавало, окончателно въпроса, но е създавало условия за нови, опасни кризи.

На изтокъ тегнатъ отъ вѣкове амбициитѣ на всички държавници въ Европа. Огнище на голѣми и ограничени пожари, най-оригинална сцена на хероизъмъ и на обикновени престѣпления, изтокъ е билъ винаги предметъ на най-напрегнато внимание. Неговата история е страшна и тежка, история на страсти и фанатизъмъ, на най-благороднитѣ нравствени пориви и на ужасно кървави традиции. Нашитѣ бележки